

ЗА СТАТАЛНИЯ ПРЕДИКАТ – СИНТАКСИСЪТ НА БИНОМИНАТИВНАТА СТРУКТУРА И ФИЛОСОФИЯТА НА ЕЗИКА

ПЕТЯ БЪРКАЛОВА

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“

barka@uni-plovdiv.bg

В статията се обсъждат основните синтактични свойства на глагола *съм* и спецификите при изграждане на статален предикат в рамките на биноминативната структура *N cop N*. Представени са резултатите от предходни изследвания, свързани с лингвистичната и философската страна в еволюцията на анализите. Специално внимание е обърнато на двата основни граматически прототипа, наследени от античната традиция – Платонов и Аристотелов тип. Вниквайки във философските интерпретации, анализът следва аналитичен и холистичен подход към дефинирането на предикативността и се опира на процедурата предикативен препис на именната група, като извежда списък от копулативни изречения. Защитена е тезата, че функционалните варианти на глагола *съм* в българското изречение пораждат различните му значения, които винаги са тандемни и зависят от комбинацията на *Оц*, *N*, *A*, *PP* и *Adv* с базовата биноминативна синтактична матрица, основана на тавтологията.

Ключови думи: статален предикат, синтаксис на биноминативната структура, философия на езика, граматическа традиция

ON STATIVE PREDICATES – THE SYNTAX OF BINOMINATIVE STRUCTURES AND THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE

PETYA BARKALOVA

PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY OF PLOVDIV

barka@uni-plovdiv.bg

The article discusses the main syntactic properties of the verb *съм* (*to be*) and the specifics of constructing stative predicates as part of the binominative structure *N cop N*. The author presents the results of previous research related to the linguistic and philosophical aspects in the evolution of the analysis. Special attention is paid to the two major grammatical prototypes inherited from the ancient tradition – Plato's and Aristotle's. Based on their philosophical interpretations, the analysis follows an analytical and holistic approach to the definition of predicativeness. It relies on the predicative noun group re-write procedure, which results in the production of a list of copulative sentences. The author defends the view that the functional variants of the verb *съм* in the Bulgarian sentence give rise to its different meanings, which are always in tandem

with and dependent on the combinatorics of the categories Ou, N, A, PP and Adv with the tautology-based basic binominative syntactic matrix.

Keywords: stative predicates, syntax of binominative structures, philosophy of language, grammatical tradition

1. Увод

Заради естественото несходство между глагола *съм* и всички останали пълнозначни глаголи в съвременния български език се поражда въпросът кои са основните синтактични свойства на този глагол, заедно със задачата последователно да се опишат и обяснят т.нар. „копулативни изречения“, в които той е равноправен член на предикативната единица (Пенчев/Penchev 1984: 36). На фона на многобройните философски спорове около природата на копулата в съжденията за тъждество и в съжденията за включване лингвистиката упорито търси обективни частнонаучни процедури за експлициране на екзистенциалността, посесивността и локативността в рамките на предикативното приписване на признаци. Копулативните изречения (изречения с именен предикат, или със съставно именно сказуемо), от друга страна, са възлов предмет във всяка граматика. Натрупаният опит в описанието и тълкуването им противопоставя по различни линии отделни направления, школи, методи и автори, предразполага към обширен, но и към възможно най-синтезиран обзор на проверените методи в българската и чуждата синтактична практика.

Интересен е фактът, че общотеоретичните философски и лингвистични решения са се движели сякаш в „омагьосан кръг“ и методологическата резервираност е обезкуражавала голяма част от изследователите. За най-адекватен афоризъм относно усилията на лингвистите може да се приеме предупреждението на Е. Бенвенист: „Изучаването на изреченията с глагола *съм* се усложнява от трудността, ако не и от невъзможността, да се даде удовлетворяващо определение на природата и функциите на глагола *съм*“ (Бенвенист/Benveniste 1974: 203). Известно е и отношението на Б. Ръсел (сякаш езикът си прави лоши шегги): „Бедата на човешкия род е в това, че той е избрал една и съща дума – „е“ за изразяване на две толкова различни идеи“ (отношение между субекта и предиката и тъждество, бел. моя – П. Б.) (Ръсел/Russell 1920: 46). Според Я. Хинтика този глагол е пресечна точка на три науки за човека: „Става дума не за някой стар и неясен философски термин, а за глагола, може би най-важен за логиките, философите и лингвистите – глагола *съм*“ (Хинтика/Hintikka 1980: 324).

2. Два граматически прототипа

Днес граматическото наследство в полето на европейската синтактична традиция може да се разглежда като два отделни клона на Дървото на граматическото знание – единият израства от античната традиция и се развива в културата *Slavia orthodoxa* като практически филологизъм¹, а другият израства също от античната традиция и се развива в полето на запад-

ноевропейските академични средища, в които граматиката се преподава като едно от Седемте свободни изкуства (Septem Artes Liberales). Можем да различим два граматически прототипа: Платонова дефиниция за изречението: NV (*Човек учи*) и Аристотелов силогизъм: Subject – Copula – Predicate (*Земята е кръгла*).

Платоновото прозрение

Изследването на пътя на синтактичното знание ни отвежда до метафората „черна дупка“, която произтича от наблюденията на професорите елинисти от университета в Льовен Пиер Суигърс и Алфонс Уотърс върху гръко-римските граматика и отразява парадоксалната констатация на изследователите, че в тези граматика няма синтаксис като граматически компонент. В тях те се натъкват на „липса на разсъждения и описателна практика в полето на синтаксиса“ (Swiggers, Wouters 2003: 25).

Търсейки терминологично неназована синтактична съставка в античната граматическа традиция, льовенските професори я намират в диалога „Софистът“ на Платон, който съдържа анализ на основните термини на изречението като предикативна структура. Наблюденията им разкриват факта, че „Платон определя дискурса там (λόγος) като поредица от думи, но поредица, съответстваща на принцип на организация, а именно συμπλοκή (symplokê), обединяваща това, което се твърди, и това, за което нещо се твърди“ (Swiggers, Wouters 2003: 28). В „Софистът“ авторите забелязват открито и правилото, че „за да се установи предикация, глаголът трябва да се свърже с подлога: този prote symplokê² е минимално необходимата база за logos (Soph. 262c)“ (Swiggers, Wouters 2003: 28).

За да предпазим от загуба в превода изконната Платонова представа за изречението (наричано „слово“), дефинирано в диалога „Софистът“ като „първото сплитане“, тук привеждаме цитат от българското издание (превод на Богдан Богданов): „Защото произнасяните звукове не изразяват нито по този, нито по онзи начин нито действие, нито бездействие, нито съществуване на нещо с битие, нито на нещо без битие, преди **човек да примеси в имената глаголи. Тогава става нужната връзка и се получава словото още при първото сплитане** и сигурно това е първата и най-малка единица слово“ (Платон/Platon 1990: 286, курсивът мой, П. Б.). Важен е и следващият фрагмент от диалога: „Чужденецът: *Когато някой рече „човек учи“, нали според тебе това е първата и най-малка единица слово? Теетет: Да. Чужденецът: Защото тогава тя сигурно не само именува вече във връзка със съществуващото, ставащото, станалото или предстоящото да стане, но и постига нещо, като влиза глаголи в имената. Затова казахме, че това слово не само именува, но казва, и именно за означаването на това сплитане произнасяме името слово“ (Платон/Platon 1990: 286, курсивът мой, П. Б.).*

Платоновия външен дискурс авторите виждат като отражение на вътрешния дискурс: *дианоя*³ и *логос* са вътрешните и външните проявления на

една и съща реалност. Следователно, според тяхното тълкуване, „Платон отделя структурата на езиковата предикация, подчинена на действието на изявителната модалност. С това той поставя основа за разсъждения, последвани в по-късните векове от логиците и граматиките“⁴ (Swiggers, Wouters 2003: 29).

В потвърждение, че Платоновият прототип действа в източноправославната граматическа традиция, тук ще приведем фрагмент за дефинирането на глагола, който съдържа имплицитно и дефиниция за акта на предикация, от преводния граматически трактат „За осемте части на речта“ – „Что есть глагол“: „Глагол есть речение *двосложно* необавно глаголаемо сице: Азь зрю (...) и паки делимо – азь, то есть реч; зрю, то есть другая реч, и *обои совокупленно* наричається глагол“ (Ягич/Jagić 1896 [1968]: 479).

Тънката червена нишка на античното граматическо знание е вътана именно в граматическия трактат „За осемте части на речта“, чиито граматикографски компоненти се пренасят в черковнославянските граматика на Лаврентий Зизаний, Мелетий Смотрички и Аврам Мразович и оттам в граматиките на модерните езици на източноправославния свят⁵. Тази традиция е видна и днес в модерния синтаксис, например в монографиите по синтаксис на съвременния български език на Йордан Пенчев синтаксисът се възприема като наука за частите на речта като части на изречението: „Синтаксисът изучава синтактичните свойства на думите, но като класове думи“ (Пенчев/Penchev 1993: 9).

Аристотеловото уравнение „изречение = съждение“

Западната граматическа традиция е прокарана от аристотелианци, граматическият прототип е Аристотелов тип и се основава на гръцката онтология и Аристотеловата силогистика, която се придържа към представата за трикомпонентна основа на съждението: Subject – Copula – Predicate.

Изследвайки 200 години от историята на синтаксиса в Западния европейски свят, Джорджо Графи твърди, че в търсенето на дефиницията за изречение се вижда не друго, а възход и падение на уравнението „изречение = съждение“. Защо е така? Според автора дефинициите на „съждение“, които класическата традиция дава, могат да бъдат проследени назад до трактата на Дионисий Тракийски „За граматическото изкуство“: „*oratio est ordinatio dictionum congrua, sententiam perfectam demonstrans* [изречението е свързано словосъчетание, изразяващо завършена мисъл]“ (Graffi 2001: 113). Това определение според Графи улавя два аспекта на изречението, които той нарича „аналитичен“ и „холистичен“. Аналитичният аспект е свързан със синтактичната инструкция и трябва да обясни как точно и в какъв ред се подреждат думите. (Например днес това знание се съдържа в правилата на конституентната граматика.) „Холистичният“ аспект се крие във факта, че подредените комбинации от думи имат способността да изразяват цялостна или „завършена“ мисъл (Graffi 2001: 113) Ще се съгла-

сим с Графи, че това определение дава подсказки, но не предлага дефиниция на акта на предикация като основа на изречението, защото не обяснява как точно се свързват словосъчетанията, не обяснява също какво е „завършена мисъл“. Нямаме отговор и на въпроса каква е връзката между двата аспекта, защо някои комбинации от думи могат да изразяват завършена мисъл, други – не. Чрез парафразата „възход и падение“ е открито всъщност влиянието на граматиката на Пор-Роял (*Port-Royal Grammaire*)⁶, която подхожда към проблема по следния начин: улавя аналитичния аспект при разделянето на изречението на субект, копула и предикат и холистичния в отъждествяването на съждението с изречението: изречение = съждение. Ясно е, както твърди Графи, че „при такъв подход вторият аспект неизбежно се определя от първия, тъй като всички съждения имат трикомпонентна структура. [...] Този модел се радва на голям успех повече от 150 години“ (Graffi 2001: 113). През първата половина от XIX век се забелязва, че аристотелианският модел вече е в криза. Промяната идва от Вилхелм фон Хумболт, който не идентифицира изречението със съждение и разграничава логическата представа за съждението от езиковата представа за изречението. Съждението е „просто уравнение“, изразено от копулата „съм“, предимно в трето лице („Земята е кръгла“), докато изречението може да изразява и да съдържа много по-разнообразни словесни форми, които може да съдържат не само копулативен тип предикация (Graffi 2001: 20–25).

Трикомпонентната структура намира нова интерпретация. У нас израз на това ново разбиране дава Л. Милетич: „*Verbum finitum* се определя формално като съединение (връзка) на субсистенция и състояние – образува изречение и преди всичко е сказуемо на изречението. В този смисъл всеки личен глагол съдържа в себе си сказуемна връзка“ (Милетич/Miletich 1899: 793). Подобни сведения съобщава и В. Г. Гак, коментирайки мястото на логическото направление в историята на френската граматика (Грамматиката на Пор-Роял): „В глаголе автори видели съединение свързочного элемента, образующего предложение, и атрибута (лексическое значение глагола). Поэтому в двучленном предложении *Pierre vit* они усматривали трансформации структуры „Субъект + связка + атрибут“ (*Pierre est vivant*), которую они считали ядерной структурой предложения“ (Гак/Gak 1981: 20).

3. Как пътят на синтактичната традиция е свързан с модерните аналитични процедури

Пътят на синтактичното знание представлява еволюция на аналитичния компонент (синтактичната инструкция, алгоритмиката на подреждане), а за обяснението на холистичния аспект в модерно време спорят нови науки, особено след „Чомскианската революция“ – когнитивната лингвистика, психолингвистиката, лингвистика на детска реч и др. (Ако въпросът

за генерирането на речта се опрости до „Кой пали двигателя“, все още нямаме общоприет отговор дали това е мисълта, дали е разумът, или съзнанието, или пък центърът на Брока в мозъка на човека.) Изправени сме пред парадокса на дефинираното – аналитичният аспект (синтактичната инструкция) не обяснява холистичния (Кой „пали двигателя“), и обратно. Сякаш пълната дефиниция за изречение може да дойде само на „мета“-равнище, което означава и „извън“ синтаксиса. Човекът е автор на изречението, но не и на алгоритмиката за тяхното пораждане. Затова в генеративната граматика няма синтактична дефиниция за изречение. Анализът се ръководи от теорията на множествата, а резултатите се разкриват като теореми, принципи и параметри. Има ясни дефиниции за конституентните съставлящи на изречението и за отношенията между тях, като конституентното командване например (с-command), но не и за цялото изречение.

Картезианско vs аристотелианско философско наследство. Три „картезиански интерпретации“ на „съм“

Гръцката онтология винаги е фокусирана върху третото лице. Тя се представя с изречения от типа „Това е така“. 150-годишното господство на граматиката на Пор-Роял се отъждествява с копулативен тип предикация в изречения с третоличен глагол „съм“. Но екзистенциалната доктрина („Cogito ergo sum“) се развива много напред от Декарт до Хайдегер в представата за човешката екзистенция като Dasein (или Da-sein) (вж. Heidegger 1984: 41–52). Участвайки в „радикален поврат в позицията на човека спрямо съществуващото“ (Хайдегер/Heidegger 1989: 41), Хайдегер полага човешкото битие като „човешко – битие – тук“ – Da-sein: „Да (в „Битие и време“) има предвид не указването на мястото на дадено съществуващо, а назовава откритостта, в която съществуващото е налично за човека, също и той самият за самия себе си. Да към sein означава човешкото битие“ (Хайдегер/Heidegger 1989: 42).

Тук ще отделим внимание само на три интерпретации, които представляват интерес за лингвистичната страна от нашата работа: **1. Трихотомията на Г. Фреге.** Тя се приема от всички лингвисти, които използват първоразредната логика (логиката на предикатното смятане) за семантични цели: У. Куайн, Д. Дейвидсън, Н. Чомски, Дж. Лакоф. Постулира се следното: *съм* има три смисъла: „ $\equiv$ “ тждество, „ $\exists$ “ съществуване и „R(a)“ предикация (вж. „Трихотомията на Фреге“ в Хинтика/Hintikka 1980: 310–312). **2. Многозначното с ъ м на Б. Ръсел.** Значенията му са: битие *на* нещата „А е“; смисълът тждество „ $A \equiv A$ “; смисълът предикация „А е човешко същество“; смисълът, изразен в твърдението „А е някой човек“ (Ръсел/Russell 1920 [1982]: 47). **3. Теоретико-игровият подход на Я. Хинтика.** Той търси „явните контекстуални критерии на тези различия между различните включвания на думата „съм“, които концепцията на Фреге приема за различни смисли на думата „съм“ (Хинтика/Hintikka 1980: 327).

Пътят на противоречията: аналитичното и холистичното начало

В този раздел представяме фрагмент от проучването на дефинициите за изречение в първите български граматики, за да открием факта, че контролните наблюдения над примерите, с които граматиките илюстрират дефинициите, поднасят изненади. Описани формално, примерите към различните дефиниции за изречение в първите 20 граматики с раздел за синтаксис се свеждат до една и съща структурна схема с два варианта: **N cop N**: *Орелът е птица, Адам бил човек* и **N cop A**: *Златото не е легко, Бог е вечен*, т.е. доминиращата матрица е: подлог – копула – предикатив.

Парадоксът в дефинициите за изречението

Необяснимото се състои във факта, че всяка „словесна“ дефиниция е различна. Това означава, че граматиките определят родов признак и видова отлика теоретично „свободни“, но практическият образец е сякаш индоктриниран „отвън“ и неизменно един и същ. На фона на проучения път на синтактичното знание изглежда, че онтогенезисът на българската синтактична традиция повтаря филогенетичната линия на по-мощната европейска традиция.⁷ След началния период на „трикомпонентни примери“ зачестяват и постепенно напълно се налагат примерите с пълнозначен глагол: **N Vf**: *Аз пиша, Слънцето свети*, дефинициите стават вербоцентрични (вж. повече у Бъркалова/Barkalova 1994). Като „задвижващ механизъм“ (холистичен аспект) се открояват: съдбата на ума, съдбата, мисълта, разсъждението и др.

Таблица 1.

Прочит на дефинициите за изречение във възрожденските граматики, подпомогнат от формален запис (фрагмент)

Граматики	Дефиниции за изречението	Примери
Богоров 1844: Иван Богоров. Първичка българска граматика. Букурещ, 1844.	Всякоя реч, дето е от няколко думи и може да се разумяе, има си някаква сътба на нашият ум; Сътбата , която се изразява с думи, вика се предложение . стр. 95	<i>Орелът е птица.</i> N cop N <i>Адам бил човек.</i> N cop N <i>Златото не е легко.</i> N cop A
Груев 1858: Йоаким Груев. Основа за българска граматика. Белград, 1858.	Слово наричат сбор от няколко речи, кога показва мисъл. Слово, кога изрича само една мисъл, казва се предложение . стр. 83	<i>Бог е вечен.</i> N cop A

Граматики	Дефиниции за изречението	Примери
<p>Сичан Николов 1858: Христовул Сичан Николов. Граматика или буквеница славенска. Цариград, 1858.</p>	<p>Предложение се казва изяснението на едно разсъждение. стр. 1</p>	<p><i>Бог ест праведен.</i> N cop A</p>
<p>Партений 1859: Партений Зографски. Кратка славенска граматика. Цариград, 1859.</p>	<p>Кога речта изразява толко една мисъл, тога она се именува предложение. стр. 109</p>	<p><i>Бог ест всеведущ.</i> N cop A</p>
<p>Берон 1859: Васил Берон. Първа българско-френска граматика. Букурещ, 1859.</p>	<p>Кога сравняваме две понятия (идеи) и мислим, че едното е прилично или не прилично на другото, казваме, че разсъждаваме; а едно разсъждение, изразено чрез слова, назовава се предложение. стр. 115</p>	<p><i>Тойзи человек е добродетелен.</i> N cop A или <i>Тойзи человек не е добродетелен.</i> N Neg cop A</p>

Максимумът на дефиницията за изречението

Възрожденските граматика разглеждат *съм* като основна дума в българския език, в чиято природа е главно способността да свързва „подлежащото и сказуемото“ (Павлович/Pavlovich 1836). Последователното разкриване на неговите лексикални, морфологични и синтактични свойства претърпява еволюция, която тук ще бъде накратко проследена.⁸ В началото се наблюдава типична картина на неопределеност, за която свидетелства многозначната употреба на термини. Глаголът *съм* е „помагателни, съществителний, свърз“ (по-късно – спомогателен, съществителен, връзка). Тези понятия често се отъждествяват, но някои данни сочат, че в термина „съществителен“ се включват различни съдържания. Например обяснението на Хр. С. Николов е: „съществителен, понеже съществува сам от себе си“ (Николов/Nikolov 1858: 49), а обяснението на С. Радулов: „съществителен, защото показва съществуване“ (Радулов/Radulov 1863: 128). В редица граматика, публикувани преди и след Освобождението (като се започне с Й. Груев (Груев/Gruev 1858) и се стигне до М. Иванов (Иванов/Ivanov 1905), упорито доминира схващането, че *съм* е единствената дума, чрез която се приписва качество (образува т. нар. качествени глаголи). Така, когато обясняват сказуемото, те обясняват логическата му природа, а когато обясняват изречението, обясняват съждението. При неразвитите още понятия за разликата между предикативност, глаголност и ска-

зуюмност, много от дефинициите са аномални. Трудно се различава функцията на цялото от функцията на неговата част. Например според Хр. К. Сичан-Николов „глагол е един – есмь, и той сам толкува извещението. Пишу, даю и пр. не са истинни глаголи, но само съдържат в себе си глагола есмь“ (Николов/Nikolov 1858: 43). Според Й. Груев „връзка е всякога спомагателний глагол съмь“, а също така „връзката и прилогът някой път биват слени въкуп и изречени с един глагол... В такъв случай глаголът, в който се разбира връзката и прилогът, казва ся казуемо“. Неговият пример е „Стоян е здрав = Стоян здравее“ (Груев/Gruiev 1858: 84). Твърдението, че философската методологическа основа на българския синтаксис на този етап е от Аристотелов тип, може да бъде подкрепено с няколко пасажа, извлечени за сравнение от Метафизиката на Аристотел: „Няма никаква разлика да се каже „човекът е идващ или режещ“ или „човекът идва или реже“, и още: „съществуващо се нарича, от една страна, това, което съществува като включено, от друга – това, което съществува само по себе си“ (Аристотел/Aristotel' 1976: 5). Изживяването на логическите тълкувания по време съпада с първите езиковедски дефиниции за изречението (Икономов/Ikonomov 1875; Илиев/Иliev 1888), доколкото е вярно, че „максимумът на дефиницията на изречението от дадено време на един език е синтез на синтаксиса на този език“ (Потебня, цит. по Атанасов/Atanasov 1922: 345).

Дискусията за *съм* в полето на лингвистиката

Изучаването на теоретичното наследство върху природата на копулата не е предпазено от опасността „да няма край“. Въпросът е стар и еднакво интересен за логици, философи и лингвисти. Затова като ориентир тук се приема обобщението на Р. Златанова, че в лингвистиката се стига до противопоставяне на три типа теории: 1. *Минималистични*, според които глаголите копули са празни синтактични връзки между изреченския субект и предикат в езиците, използващи спрегната глаголна форма. 2. *Максималистични*, според които копулата означава съществуване, т.е. има екзистенциално значение, независимо от свързващите функции. 3. *Компромисни* (Златанова/Zlatanova 1979: 164). Подробни проблемни обзори се съдържат в голяма част от изучените изследвания. Тъй като е излишно те да бъдат повтаряни, тук стремежът ще бъде да се разрешат противоречията, породени при анализа на българския синтактичен материал със средствата на генеративната граматика. Приемаме, че около природата на копулативните структури стоят неразрешени множество въпроси, които тук свеждаме до следния списък:

1. За системните отношения между лявата и дясната прикопулна позиция.
2. За минималната изреченска структура с глагол *съм*.
3. За синтаксиса на третоличното „е“.

4. За синтактичния статус на адвербиалните съставящи в двусъставните и в едносъставните модели с глагол *съм*.
5. За функциите и поведението на винителните и дателните местоименни клитики в конструкциите с предикатив.
6. За природата на безличния предикатив.

4. За синтаксиса на копулативната структура – аналитична част

Днес инструкцията за изграждане на копулативен тип структури в съвременния български език може да бъде представена с конституентно правило сред списък от правила за строеж на изречението:

$$S \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} S^n (n \geq 2) \\ ((Qu)(Neg))NPAuxVP \end{array} \right\}$$

(Пенчев/Penchev 1984: 156).

В това правило е отразена експлицитно морфологичната функция на *съм* да изгражда сложни глаголни форми – с маркирането на отделен спомагателен конституент Aux между именната и глаголната група. Въпросът е има ли разлика във формалното изграждане на структурите със спомагателно и с копулативно *съм*.

За извеждането на правило за строеж на глаголна конструкция с копулативен глагол *съм* се диференцира следващо правило.

Очевидно е, че синтаксисът на глагола *съм* като цяло може да се опише най-добре, след като се осмисли поотделно синтаксисът на различните негови форми и значения. За да изведем конституентното правило за VP с глагол *съм*, тук ще наблюдаваме списък от изречения, в които различните контексти позволяват различно тълкуване на глагола:

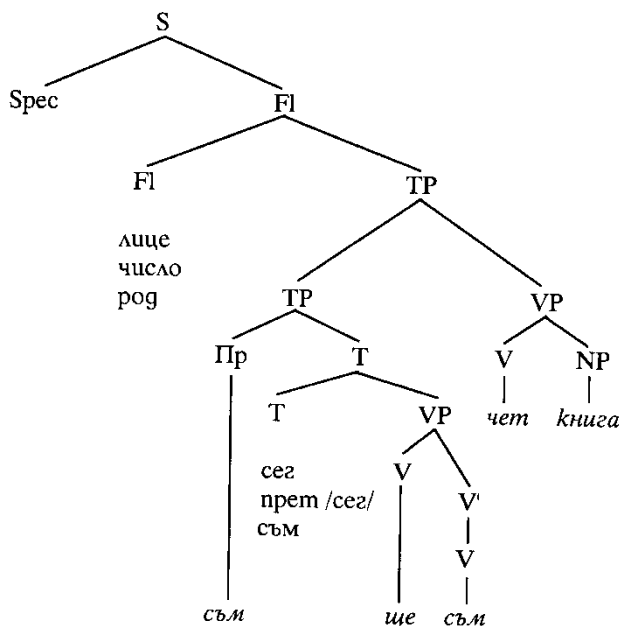
	изречение със <i>съм</i> структурна схема	значение на глагола
1.	<i>Бог е.</i> N V	съществува, има го (=V)
2.	<i>Аз съм.</i> N V	идентифицирам се със себе си (=V)
3.	<i>Синът е студент.</i> N V N	няма собствено значение
4.	<i>Чашата е от стъкло.</i> N V p N	няма собствено значение
5.	<i>Денят е слънчев.</i> N V A	няма собствено значение
6.	<i>Тя е за теб.</i> N V p N	предназначена е (=V), подходяща е, гласува „за“
7.	<i>Ние сме тук.</i> N V Adv	намираме се, стоим (=V)

Очевидно, глаголят *съм* може да бъде „превеждан“ и свеждан до пълнозначни синоними и субститути, както в 1, 2, 6 и 7. В тези изречения той се държи като пълнозначен глагол, т.е. може сам да извършва предикацията. В изреченията 3, 4 и 5 предикацията се носи лексикално от името – N,

PP или A, т.е. от предикативно име или ПРЕДИКАТИВ. Глаголът *съм* е само връзка между предикатива и субектната именна група. Натовареният със свързващи функции глагол *съм* е КОПУЛА. Копулата в копулативните изречения много прилича на това, което е флективният възел във *verbum finitum* – няма собствено лексикално значение, но може да се товари с граматическа информация: лице, число, време, наклонение и т.н. Както видяхме в предходните раздели, по традиция доминира интерпретацията, че копулативният глагол и предикативът извършват заедно предикацията така, както лексикалната основа на глагола и неговият флективен възел правят това, срв.:

<i>уч-а</i>	<i>съм</i> ученик
<i>уч-е-х</i>	<i>б-я-х</i> ученик
<i>уч-и-л съм</i>	<i>б-и-л</i> съм ученик

Тази част от българския мофосинтаксис все още не е достатъчно разработена. Днес синтактичната теория се стреми да представи йерархията на флективните свойства чрез синтактичното дърво. Затова в теорията Управление и свързване глаголът се представя чрез две включени една в друга категории – едната функционална F1P (IP), а другата – лексикална – VP.

(Пенчев/Penchev 1993: 31)

Обсъждането на флективните свойства на глагола в синтаксиса е знак за еволюцията на синтактичния анализ. Така връзката от предикативен тип вече се схваща не само като съгласуване на сказуемото с подлога, а като

отношения между позиции в изреченската структура и като взаимно предаване на черти между лексикалните единици, заемащи тези позиции. Синтактичната схема се представя като подредени нелексикални категории (функционални категории), които стоят „над“ лексикалните; функционалните категории са абстрактни съгласувателни механизми, които „чакат“ да се появят лексикалните пълнежи в тях. Ако чертите на лексикалните единици си паснат, съгласуването „минава“, ако не си паснат, то пропада (вж. по-подробно Пенчев/Penchev 1993: 198).

Конституентната граматика на *съм*

Нека се върнем към формалния запис на разглежданите изречения и да обобщим правилото за строеж на групата на глагола *съм*:

$$VP \rightarrow \text{съм} \left\{ \begin{array}{l} (NP) \\ (PP) \\ (AP) \end{array} \right\} (PP) (AdvP)$$

Обобщеното правило може да бъде редуцирано до две отделни правила за копулативния тип конструкции, като втората е с третоличното *съм*. Емпиричните наблюдения и теоретичните разсъждения дават основания да приемем, че основната синтактична функция на глагола *съм* е да изгражда статален предикат⁹. Това позволява да се формулира следната хипотеза: базовият списък копулативни изречения с глагола *съм* може да бъде получен чрез предикативен препис на базовото правило за строеж на групата на съществителното. Този препис, разбира се, е възможен при работа с третоличната форма на глагола, т.е. при неместоименен подлог.

$$VP \rightarrow e \left\{ \begin{array}{l} (NP) \\ (PP) \\ (AP) \end{array} \right\} (PP) (AdvP)$$

Процедурата „предикативен препис“ на NP

Предикативният препис е процедура, с която можем да запишем атрибут като предикат, тоест трансформирането на именната група в копулативно изречение, напр.:

NP → AN *хубав ден* ⇔ S → N cop A *Денят е хубав*.

Конституентното правило за строеж на групата на съществителното ще представим като:

NP → (Ou) (A)ⁿ (N) N (PP) ((p) Adv) ((c) S)

Тъй като правилото концептуализира и сумира отделните бинарни¹⁰ отношения между съществителното и неговите реални разширения, за удобство тук декодираме символния запис: групата на съществителното в съвременния български език непосредствено се съставя от доминиращото

съществително, което в препозиция може да бъде разширявано от квантификатори, неограничен брой прилагателни (по рекурсивен механизъм), други съществителни (околичествяващи или повторно назоваващи), а в постпозиция разширенията са предложни именни групи, наречия, свързани със или без съюз и подчинени със или без подчинителен съюз определителни изречения. Правилото е изведено от изходния списък прости пораждащи правила за NP, в които подредбата е в дискретни двойки от доминиращо съществително и негов атрибут (Atr):

- NP → Qu N (Atr: Qu количество)
 NP → A N (Atr: A качество, материал, производ...)
 NP → N N (Atr: N повторно назоваващо, N квантифициращо)
 NP → N p N (Atr: PP притежание, предназначение, материал, производ)
 NP → N Adv (Atr: Adv място, време)
 NP → N p Adv (Atr: посока, време)

Не е случайно, че в началото на текста се опираме на прозрението на Платон и на неговата идея за „първо сплитане“. В сърцевината на Платоновата дефиниция се крие още едно основание за „предикативен препис“. Но тук се поражда и дискуссионната част в интерпретацията на структурата. Ако процесът на изграждане на синтактичната цялост е поредица от дискретно сливане „от две“ и последващо трансцендиране, кое първо се „сплита“ в копулативната предикативна конструкция? Как атрибутивните съставки застават вдясно от копулативния глагол, след като той има вече връзка с името в субектна позиция? Напр. в *Денят е хубав* е очевидно, че *хубав* няма граматически контакт по род и число с опората „е“ на глаголната група, която изгражда, и остава извън „първото сплитане“ *Денят е*, което вече е изразено като акт на дискретно свързване на субектното име и копулата. Как прилагателното (с маркиран „субектен“ род и число) „прескача“ в дясната прикопулна позиция? Разглеждайки в академичната *Грамматика на съвременния български книжовен език* атрибутивните словосъчетания, К. Попов споменава синтаксис на „по-първичната синтактична единица, при която признакът (атрибутът) върви паралелно със своя носител“ (ГСБКЕ/GSBKE 1983: 157). Дали актът на предикация е „по-активен“ от акта на атрибутивното свързване: „... не става активен мисловен акт, а осъзната установена връзка между предмета и неговия признак“ ГСБКЕ/GSBKE 1983: 156). Но и така тънката разлика между осъзнаване, мисловен акт, атрибутивно и предикативно свързване остава недоизяснена, ако друг акт „предхожда по-активната мисловна операция, при която става изграждането на изреченската единица“ ГСБКЕ/GSBKE 1983: 156).

Нека последваме инструкцията на Платон под формата на предикативен препис:

- NP → Qu N ⇔ S → N cop Qu   *три чаши* ⇔ *Чашиите са три.*
 NP → A N ⇔ S → N cop A   *хубав ден* ⇔ *Денят е хубав.*
 NP → N N ⇔ S → N cop N   *хотел „М“* ⇔ *„М“ е хотел.*

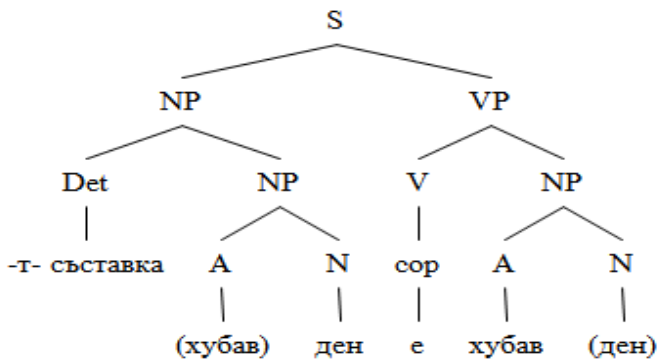
NP → N N	⇔ S → N cop N	<i>една/чашиа сок</i> ⇔ <i>Сокът е една чашиа.</i>
NP → N p N	⇔ S → N cop p N	<i>чашиа от стъкло</i> ⇔ <i>Чашиата е от стъкло.</i>
NP → N Adv	⇔ S → N cop Adv	<i>къщата отсреща</i> ⇔ <i>Къщата е отсреща.</i>
NP → N p Adv	⇔ S → N cop p Adv	<i>лед от днес</i> ⇔ <i>Ледът е от днес.</i>

5. За синтаксиса на копулативната структура – холистична част

Аналитичната процедура, към която се придържаме, изисква не обяснение дали подредените комбинации от думи имат способността да изразяват цялостна или „завършена“ мисъл, а вникване в природата на статалния предикат, доколкото като основен синтактичен признак на изречението приемаме предикативността. Йордан Пенчев предлага дефиниция, основана на понятието предикация: „Обикновено изречение се дефинира чрез понятието предикация: изречението винаги изразява предикативност. Тя пък се разбира като единство от три категории: лице, време и модалност“ (Пенчев/Penchev 1993: 9), както също и: „От езиково гледище се смята, че предикацията е единство на три момента: време, модалност, лице“ (Пенчев/Penchev 1984: 8). На първо място трябва да се реши дали отношенията между подложното име и предикатива се създават в изречението, или се използват „наготово“ предварително създадените единици, и дали изобщо е възможно синтактично да се регистрира едновременно (?) пораждане на атрибутивните и предикативните връзки.

Тестът за тъждество

На всяка именна група се гледа като на „тест“ за получаване на копулативни изречения. Глаголът *съм* е свързан предикативно с опората на именната група. Предикативът получава граматическа „аранжировка“ независимо от копулата. Той запазва винаги връзката си с името субект (съгласуване по род и число, предложно свързване, прилагане). Този механизъм подробно беше развит при описанието на българските модели на копулативните изречения. Дълбочинното пораждане се обяснява с модела:

Тази визуализация означава, че копулативните изречения се схващат като дълбочинно биномативни изречения (за твърдение или тавтологични). В тях се поражда вляво и вдясно от *съм* една и съща именна група, в която доминиращото съществително се копира дълбочинно от субекта върху предиката. В тези изречения основата на граматическия субект е основа и на статалния предикат. Повърхнинните структури, които са породени като втора степен на статалния предикат, имат експлицирани повърхнинни съставки +А [качество]; + Qu [количество]; + Pro_{poss} [притежание] + PP [качество, или притежание, или място], а опорното съществително, върху което са били „предварително“ атрибутивно приписани, се изтрива, защото „опората близък“ вече е направила „първо сплитане“ с копулата. Постоянна съставка на структурите със *съм* е своеобразната „-т-съставка“, чието синтактично поведение изисква по-гъвкава интерпретация, подобна на тази, дадена от Св. Иванчев за определителния член в българския език. Т.нар. „-т-съставка“ служи за това, което Св. Иванчев определя като роля на определителния член в българския език: съотнасяне с предходния текст, изразяване на падежни отношения, на отношения между тема и рема, а в ситуационен смисъл – и показател на функция (Иванчев/Ivanchev 1988) Когато е определителен член, -т-съставката следва правилото за инкорпорирани на членната морфема.

Структурни модели на статалния предикат

Друга опорна точка за изграждане на теоретичната платформа е постановката на Кан, че: „Съществуването логически предхожда ставането, както локацията предхожда преместването, и въобще идеята за състояние предхожда идеята за промяна на състоянието“ (Kahn 1973: 206). Внушенията на Кан позволяват да се мисли за особен род скала на статалното предциране, изградена върху „съм“, „бъда“, „ставам“, „има/м/“ и техните синоними. Статален предикат тук означава именно предикат за състояние.

Блок от модели на простите изречения със *съм* в съвременния български език¹¹

Основните черти в практическата проява на българския статален предикат може да бъдат описани със средствата на лингвистичното моделиране в седем основни структурни модела:

N₁ съм N₁: структура на тавтологичното равновесие

Сервизът си е сервиз навсякъде. (Й. Р.)

N₁ съм N₂: структура за прехвърляне на денотативните значения от речника в синтаксиса¹²

Сказуемността е основен признак на изречението. (Л. А.)

N₁ съм N₂: структура на свободното класиране

Нона е бърбица и присмехулица като майка си. (Й. Р.)

N₁ съм N₂: структура на повторното назоваване

Балан е академик.

N₁ съм QuN₂: структура на субстантивните квантификатори

Кафето е един килограм.

N съм Qu: структура на същинските квантификатори

Частите на речта са десет. (Л. А.)

N съм Adv: структура на локативния предикатив¹³

Моят път е напред, към слънцето. (Г. Р.)

6. Заключение

Функционалните варианти на глагола *съм* в българското изречение пораждат различните му значения, които винаги са тандемни и зависят от комбинаториката на Ou, N, A, PP и Adv с базовата биноминативна синтактична матрица, основана на тавтологията.¹⁴ За сравнение: синтактичните матрици на процесуалните и на акционните предикати зависят преди всичко от глагола, а след това — от актантите (Чейф/Chafe 1975: 116). Пътят на идеята за скала на статалното предициране е проправен и от българската граматическа традиция, в която надделява така наречената компромисна теория за копулата, т.е. копула и предикатив са едно семантично цяло, състоящо се от две граматически съставки.

7. Благодарности

Изследването изгражда теоретична платформа за осъществяване на следващ етап, свързан с проучването на ритмо-интонационните свойства на копулативните прости и сложни изречения в съвременния български език с подкрепата от Фонд „Научни изследвания“ на Пловдивския университет по проект на тема „Ритъм и интонация в българското изречение“, Млади учени МУ21-ФлФ-013.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Тълкуване на глагола *съм* и предикативното име в българските граматика до средата на XX век

ГРАМАТИКИ	Спомагателен глагол	Екзистенциален глагол	Глагол връзка (копула)	Предикатив (сказуемно определение)	Прос то глаголно сказуемо	Съставно именно сказуемо	Примери и бележки
Неофит Рилски 1835 Българска граматика		существительный					
Неофит Х. Бозвели 1835		существительный					

Славяно-болгарское детоводство							
Хр. Павлович 1836 Грамматика славеноболгарска	спомогателни		связь	сказуемо	сякой глагол, шото е между подлежащето и сказуемото, именува се связь		<i>Человек е творение божие.</i> подлежаще връзка сказуемо
Ив. Богоров 1544 Първичка българска граматика	спомогателен	существителен	свързване	сказуемо			<i>Орелът е птица.</i> подлежаще свързване сказуемо
Й. Груев 1858 Основа за българска граматика	спомогателни		връзка (всякога спомогателен глагол съмь)	прилог	Връзка + прилог, = сказуемо		<i>Стоян е здрав.</i> <i>Стоян здравее.</i>
Хр. К. Сичан-Николов 1858 Грамматика или буквеница словенска	спомогателен	есъмь казва ся существителен, понеже съществува сам от себе си	Глагол (изяснява везанието)	сказуемо	живу = есьмь живущъ прилагателен глагол		<i>Бог есть праведен.</i> подлежаще глагол сказуемо
Т. Т. Хрулев 1859 Българска граматика	спомогателен	съществителен	связь	сказуемо	связь е глагольт между подлежащето и сказуемото		<i>Петър донесе книгата.</i> подлежаще связь сказуемо

Д. Г. В. Миркович 1860 Кратка и методическа българска граматика	спомагателен	съществителен	свързка	сказуемо (а, pron, part)	свързката и сказуемото правят едно. сичките глаголи са от съмь и сказуемото		<i>Аз уча. = Аз съм учител.</i>
Г. Веселинов 1862 Кратка българска граматика	спомагателни						
С. Радулов 1870 Учебник за български език...	вспомагателен	равен на „има“, показва съществуване (= съществителен)					
Д. П. Войников 1866 Кратка българска граматика	спомагателни						
Ив. Момчилов 1868 Грамматика на новобългарския език	спомагателни	„става“, „бива“ существителни (що е, как бива)	свързка	прилагателно име	свързка + прил. име = глагол прилагателен категорически		<i>Облакът е тъмен. Облакът тъмнее.</i>
Я. Т. Кочев 1868 Словосъчинение	спомагателен		свързка	прилог (А, Part, Pron)	свързка + прилог, глагол сказуемо		<i>Учениците са прилежителни. Учениците прилежават.</i>
Н. Първанов 1870 Извод за българската граматика	помощни						

С. Радулов 1870 Начална граматика	спома- гателен	сказу- емо, по- казва съ- щество- ванието (същест- вителен)	свърз- ка	сказуемо (N, A)	ска- зуемо обръ- ща се в гла- гол		<i>Небе- то е мътно. Небе- то се мъти.</i>
Т. Шишков 1872 Начална българска граматика	спома- гателен	равен на „има“ съществи телен	явна, под- разу- мява- на, скри- та свърз- ка		скри- та връз- ка, ска- зуемо (гла- гол съво- купен)		<i>Душа- та раз- миш- лява.</i> глагол катего- риче- ский; сказу- емый
Др. В. Ман- чов 1874 Първона- чална прак- тическа граматика	спома- гателни						
Т. Иконо- мов 1875 Ръководств о за слово- съчинение	спома- гателен		свърз- ка	сказуемо (N, A) (прилог)	гла- гол ска- зуемо		
А. Т. Илиев 1888 Синтаксис на българ- ския език	спома- гателен	същест- вование	спон- ка	именен прилог (N, A, Pron, Num)	при- лог гла- гол гла- голен при- лог		без гла- гол прирок не мо- же да бъде (сказу- емо, сказец)
А. Т. Балан 1899 Българска граматика ...	помага- телен	показва битие същест- вителен късо сказуемо	връз- ка (со- pula)	сказуемо (N, A, Pron)			сказу- емо = прирок сказец = прилог
М. Иванов 1905 Българска граматика	спома- гателни			сказуем- но опре- деление (A, N)	„гла- голно лице“ = „под- лог“ гла- гол		сказу- емен имени- телен подлог = 3 ли- це сказу- емо =

					ска- зуемо		дейст- вие
П. С. Кал- канджиев 1936 Кратка българска граматика	спома- гателен (фор- мален глагол)	самосто- ен глагол изказва същест- вование	фор- мален гла- гол	сказуем- ни опреде- ления	гла- гол ска- зуемо		
Ст. Мла- денов 1939 Грамматика на българ- ския език	спома- гателни		свърз- ка (со- pula)	предикат сказу- емно име	сказуемо глаголно, именно, междуметно		<i>Конят е жи- вотно.</i> S cop Pr
Н. Костов 1939 Българска граматика	спома- гателен			сказу- емно опре- деление	су- бект – гла- гол – ска- зуемо (пре- дикат)		
А. Т. Балан 1940 Нова бъл- гарска гра- матика	спома- гателен форма- лен	глагол на битие на съ- щест- вуване verbum substantiv um	при- рочна върз- ка (со- pula)	прироч- ници (predica- tiva) (N, A, Adv, PP)	ска- зуемо (при- рок)	сло- жит при- рок	глагол „съм“ е глав- на част приро- кова
Д. Попов 1942 Българска граматика	пома- гателни			сказу- емно опреде- ление (A, N, Pron)	ска- зуемо гла- гол (сло- жен гл. об- лик)		
Л. Андрей- чин 1944 Основна българска граматика	спома- гателен		пре- дика- тивна върз- ка	сказуем- но опре- деление (N, A, Part, PP)		със- тавно ска- зуемо	
А. Т. Балан 1954–1961 Нова българска граматика...	спома- гателни verba auxilia- ria	сам прирок „битие“ „същест- вувам“		име за присказ, прироч- ници (predica- tiva)	сам при- рок „би- тие“ „съ- щест- ву- вам“	раз- ши- рен сло- жит при- рок	

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Фактът, че в източноправославния славянски свят не се създават граматика, се дължи на множество причини, някои от които още непроучени, затова тук ще открием само две: 1. Ортодоксалните славянски преписвачи и преводачи са научили езика и синтаксиса на фразата и изречението чрез четене на оригинала на всеки ръкопис. 2. Старобългарският книжовен език е свързан с живия говорим език и затова не са необходими граматични правила при прилагането му, за разлика от латинския и гръцкия, които вече не са живи и разбираеми езици.

² Платон/Platon 1990: 262: *prote symplokê* според превода на Богдан Богданов разбираме като „първо сплитане“.

³ По дефиниция у Платон дианоя (διάνοια) е: „ще се проведе в рамките на душата му беззвучен разговор със себе си“ (Платон/Platon 1990, Софистът 263: 3–5, бел. моя, П. Б.).

⁴ За логиците изречението е място на истината или неистината. За граматиките изречението дава израз в пълнота или непълнота на означеното съдържание: например при стоиците *lekta* е това, което може да бъде изразено, като при непълните те слагат предикати, при пълните – твърдения, силогизми, въпроси.

⁵ Лаврентий Зизаний, *Граматика словенска совершенного искусства осми частей слова* (1596, Вилно); Мелетий Смотрицки, *Граматика словенская правилное синтагма* (1618–1619, Вилно). Аврам Мразович, *Руководство к словенской грамматице* (1794).

⁶ „През 1660 г. представителите на Картезианската школа от Пор Роял (*Port-Royal*) създават нов тип универсална граматика. Теоретичните ѝ принципи са изложени в книгата на Антоан Арно (*Antoine Arnauld, 1612–1694*) и Клод Лансло (*Claude Lancelot, ок. 1615–1695*), озаглавена *Grammaire générale et raisonnée: contenant les fondemens de l'art de parler, expliqués d'une manière claire et naturelle* („Универсална и рационална граматика, която съдържа принципите на речевото изкуство, изложени по ясен и естествен начин“)“ (Китова/Kitova 2014).

⁷ Тази теза е защитена в Бъркалова/Barkalova 2020.

⁸ Еволюцията на интерпретациите в българските граматика с раздел „Синтаксис“ до средата на XX век е представена таблично в приложението към статията.

⁹ Тази теза е защитена в Бъркалова/Barkalova 1991.

¹⁰ Придържаме се към комбинаторен извод на правилото от Базов блок слово-съчетания в съвременния български език, вж. Бъркалова/Barkalova 2017.

¹¹ Вж. цялостната концепция за синтаксиса на глагола *съм* в българското просто изречение и моделите в Бъркалова/Barkalova 1995.

¹² Синтаксисът на изреченията с глагола *съм* стои много близо до речника и част от проблемите се разрешават на граничната линия между речник и граматика. Съотнасянето на речниковата статия в тълковния тип речници с копулативната конструкция очертава следното положение: структурата на биноминативните копулативни изречения е универсален механизъм за прехвърляне на денотативните значения на думите от речника в синтаксиса. Всяка дума е „прехвърлена“ от речника в граматиката, когато може да бъде „четена“ като подлог в биноминативното копулативно изречение.

¹³ Българският език разрешава запълване на подложната позиция с локативни и темпорални дейктори (*Тук е център. Днес е неделя*), които е възможно да се тълкуват двойко: като субекти или като предикативи. От друга страна, в блока от

моделите на изреченията със *съм* една от основните структури е структурата на локативния предикатив – т.нар. базова реализация на локативните съставки. Пътят, по който се стига до идеята за локативен предикатив, лесно отвежда и до идеята за локативен субект, доколкото в биноминативните копулативни изречения на дълбочинно равнище, а понякога и на повърхнинно, всеки субект е свой предикат.

¹⁴ Проблемите остават изцяло нерешени, щом глагольт *съм* „се качи“ на равнището на сложното съставно изречение (вж. повече за синтаксиса на подчинените изречения в прикопулна позиция в Георгиев/Georgiev 2019).

ЛИТЕРАТУРА

- Аристотел 1976: *Аристотел*. Сочинения в 4-х томах. Т. 1. Метафизика. Москва, Мысль.
- Атанасов 1922: *Атанасов, Ив.* Критичен преглед на литературата и учебниците по български синтаксис. – *Известия на Семинара по славянска филология при Университета в София*, IV, с. 316–376.
- Бенвенист 1974: *Бенвенист, Э.* Глаголы „быть“ и „иметь“ и их функции в языке. – В: Бенвенист, Э. *Общая лингвистика*. Москва, Прогресс, с. 203–222.
- Бъркалова 1991: *Бъркалова, П.* Синтаксис на глагола *съм* в българското просто изречение. Дисертационен труд за присъждане на научната степен „доктор“. Пловдив.
- Бъркалова 1994: *Бъркалова, П.* Българската синтактична традиция – низ от сблъсъци на философски и езиковедски представи. – *Съпоставително езикознание*, № 2, с. 41–49.
- Бъркалова 1995: *Бъркалова, П.* Блок от модели на простите изречения със *съм* в съвременния български език. – *Съпоставително езикознание*, № 6, с. 24–37.
- Бъркалова 2017: *Бъркалова, П.* Българският синтаксис: познат и непознат. 3. прераб. и доп. изд. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.
- Бъркалова 2020: *Бъркалова П.* Българската синтактична традиция и пътят на синтактичния компонент на граматическото знание. Дисертация за присъждане на научна степен „доктор на филологическите науки“. Пловдив.
- Гак 1981: *Гак, В.* Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис. Москва, Высшая школа.
- Георгиев 2019: *Георгиев, Д.* Копулативен тип предикативни отношения в българското сложно изречение. Дисертация за присъждане на ОНС „доктор“. Пловдив.
- Груев 1858: *Груев, Й.* Основа за българска граматика. Болград.
- ГСБКЕ 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Том. 3. Синтаксис. София, Издателство на БАН.
- Златанова 1979: *Златанова, Р.* Глаголи – копули в старобългарския. – В: *Изследвания върху историята и диалектите на българския език*. София, Издателство на БАН, с. 164–171.
- Иванов 1905: *Иванов, М.* Българска граматика. Пловдив.

- Иванчев 1988: *Иванчев, Св.* Българският език – класически и екзотичен. София, Народна просвета.
- Икономов 1875: *Икономов, Т.* Ръководство за словосъчинение на българский език. Издава книжарницата на Хр. Г. Данов в Пловдив.
- Илиев 1888: *Илиев, Ат.* Синтаксис на българския език. Пловдив.
- Китова 2014: *Китова, М.* „Мисъл и слово“ през епохата на Просвещението. Варна, LiterNet. <<https://litenet.bg/publish29/mariia-kitova/slovo-i-misyl/no-vi-nasoki.htm>>
- Милетич 1899: *Милетич, Л.* Синтактични въпроси. – *Училищен преглед*, № 7–8, с. 789–842.
- Николов 1858: *Сичан-Николов, Хр.* Грамматика или буквеница словенска. Цариград – Галата.
- Павлович 1836: *Павлович, Хр.* Грамматика славеноболгарска. Будим град.
- Пенчев 1984: *Пенчев, Й.* Строеж на българското изречение. София, Наука и изкуство.
- Пенчев 1993: *Пенчев, Й.* Български синтаксис. Управление и свързване. Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“.
- Платон 1990: *Платон.* Диалози. Т. 4. София, Наука и изкуство.
- Радулов 1863: *Радулов, С.* Учебник за българский език, преведен, преработен и подобен руский. Болград.
- Рассел 1920 [1982]: *Рассел, Б.* Дескрипции. – В: *Новое в зарубежной лингвистике XIII*. Москва, Радуга, 1982, с. 41–54.
- Хайдегер 1989: *Хайдегер, М.* Цоликонски семинар от 23 ноември 1965 г. – *Философска мисъл*, № 8, с. 39–44.
- Хинтичка 1980: *Хинтичка, Я.* Связка „естъ“, семантические игры и семантическая относительность. – В: *Хинтичка, Я. Логико-эпистемологические исследования*. Москва, Прогресс, с. 310–355.
- Чейф 1975: *Чейф, У.* Значение и структура языка. Москва, Прогресс.
- Ягич 1896 [1968]: *Ягич, В.* Codex slovenicus rerum grammatikarum. Рассуждения южно-славянской и русской старины о церковно-славянском языке. Берлин, Вилхелм Финк. [Мюнхен, 1968.]
- Graffi 2001: *Graffi, G.* 200 Years of Syntax. A critical survey. Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science. Series III, Studies in the history of the language sciences, v. 98. John Benjamins Publishing.
- Heidegger 1984: *Heidegger, M.* Sein und Zeit. Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
- Kahn 1973: *Kahn, Ch.* The verb be in Ancient Greek (Verb “Be” and Its Synonyms; Philosophical and Grammatical Studies Edited by John W. M. Verhaar, 6). Dordrecht, D. Reidel.
- Swiggers, Wouters 2003: *Swiggers, P., A. Wouters* (eds.). Syntax in Antiquity. Orbis Supplementa, Peeters Publishers 2003, Vol. 23. Leuven.

REFERENCES

Aristotel' 1976: *Aristotel'.* Sochinenija v 4-h tomah. T. 1. Metafizika. Moskva, Mysl'.

- Atanasov 1922: *Atanasov, Iv.* Kritichen pregled na literaturata i uchebnitsite po balgarski sintaksis. – *Izvestiya na Seminara po slavyanska filologija pri Universiteta v Sofia*, IV, pp. 316–376.
- Barkalova 1991: *Barkalova, P.* Sintaksis na glagola sam v balgarskoto prosto izrechenie. Disertatsionen trud za prisazhdane na nauchna stepen „doktor“. Plovdiv.
- Barkalova 1994: *Barkalova, P.* Balgarskata sintaktichna traditsiya – niz ot sbilasatsi na filosofski i ezikovedski predstavi. – *Sapostavitelno ezikoznanie*, № 2, pp. 41–49.
- Barkalova 1995: *Barkalova, P.* Blok ot modeli na prostite izrecheniya sas *sam* v savremenniya balgarski ezik. – *Sapostavitelno ezikoznanie*, № 6, pp. 24–37.
- Barkalova 2017: *Barkalova, P.* Balgarskiyat sintaksis: poznat i nepoznat. 3. prerab. i dop. izd. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo “Paisiy Hilendarski”.
- Barkalova 2020: *Barkalova P.* Balgarskata sintaktichna traditsiya i patyat na sintaktichniya komponent na gramaticheskoto znanie. Disertatsiya za prisazhdane na nauchnata stepen “doktor na filologicheskite nauki”. Plovdiv.
- Benveniste 1974: *Benvenist, E.* Glagoly “byt” i “imet” i ih funkcii v jazyke. – In: Benvenist, Je. *Obshhaja lingvistika*. Moskva, Progress, pp. 203–222.
- Chafe 1975: *Chafe, W.* Znachenie i struktura jazyka. Moskva, Progress.
- Gak 1981: *Gak, V.* Teoreticheskaja grammatika francuzskogo jazyka. Sintaksis. Moskva, Vysshaja shkola.
- Georgiev 2019: *Georgiev, D.* Kopulativen tip predikativni otnosheniya v balgarskoto slozhno izrechenie. Disertatsiya za prisazhdane na ONS “doktor”. Plovdiv.
- Graffi 2001: *Graffi, G.* 200 Years of Syntax. A critical survey. Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science. Series III, Studies in the history of the language sciences, v. 98. John Benjamins Publishing.
- Gruev 1858: *Gruev, Y.* Osnova za blagarska gramatika. Bolgrad.
- GSBKE 1983: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik*. Tom. 3. Sintaksis. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Heidegger 1984: *Heidegger, M.* Sein und Zeit. Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
- Heidegger 1989: *Heidegger, M.* Tsolikonski seminar ot 23 noemvri 1965 g. – *Filosofska misal*, № 8, pp. 39–44.
- Hintikka 1980: *Hintikka, Ja.* Svjazka “est”, semanticheskie igry i semanticheskaja otnositel'nost. – In: Hintikka, Ja. *Logiko-jepistemologicheskie issledovanija*. Moskva, Progress, pp. 310–355.
- Ikonomov 1875: *Ikonomov, T.* Rakovodstvo za slovosachinenie na balgarskiy yazik. Izdava knizharnitsata na Hr. G. Danov v Plovdiv.
- Iliev 1888: *Iliev, At.* Sintaksis na balgarskiya ezik. Plovdiv.
- Ivanchev 1988: *Ivanchev, Sv.* Balgarskiyat ezik – klasicheski i ekzotichen. Sofia, Narodna prosveta.
- Ivanov 1905: *Ivanov, M.* Balgarska gramatika. Plovdiv.
- Jagič 1896 [1968]: *Jagič, V.* Codex slovenicus rerum grammatikarum. Rassuzhdenija juzhno-slavjanskoj i ruskoj stariny o cerkovno-slavjanskom jazyke. Berlin, Vilhelm Fink. [München, 1968.]

- Kahn 1973: *Kahn, Ch.* The verb be in Ancient Greek (Verb “Be” and Its Synonyms; Philosophical and Grammatical Studies Edited by John W. M. Verhaar, 6). Dordrecht, D. Reidel.
- Kitova 2014: *Kitova, M.* “Misal i slovo” prez epohata na Prosveshthenieto. Varna, LiterNet. <<https://liternet.bg/publish29/mariia-kitova/slovo-i-misyl/novi-nasoki.htm>>.
- Miletich 1899: *Miletich, L.* Sintaktichni vaprosi. – *Uchilishten pregled*, № 7–8, pp. 789–842.
- Nikolov 1858: *Sichan-Nikolov, Hr.* Grammatika ili bukvenitsa slovenska. Tsarigrad – Galata.
- Pavlovich 1836: *Pavlovich, Hr.* Gramatika slavenoblgarska. Budim grad.
- Penchev 1984: *Penchev, Y.* Stroezh na balgarskoto izrechenie. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Penchev 1993: *Penchev, Y.* Balgarski sintaksis. Upravlenie i svarzване. Plovdiv, PU “Paisiy Hilendarski”.
- Platon 1990: *Platon.* Dialozi. T. 4. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Radulov 1863: *Radulov, S.* Uchebник za balgarskiy ezik, preveden, preraboten i podoben ruskiy. Bolgrad.
- Russel 1920 [1982]: *Russel, B.* Deskriptsii. – In: *Novoe v zarubezhnoj lingvistike XIII*. Moskva, Raduga, 1982, pp. 41–54.
- Swiggers, Wouters 2003: *Swiggers, P., A. Wouters* (eds.). Syntax in Antiquity. Orbis Supplementa, Peeters Publishers, Vol. 23. Leuven.
- Zlatanova 1979: *Zlatanova, R.* Glagoli – kopuli v starobalgarskiya. – In: *Izslედvaniya varhu istoriyata i dialektite na balgarskiya ezik*. Sofia, Izdatelstvo na BAN, pp. 164–171.

✉ Доц. д.ф.н. Петя Бъркалова
Катедра по български език
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
ул. „Цар Асен“ 24, 4000 Пловдив, България

✉ Assoc. Prof. Petya Barkalova, DSc
Bulgarian Language Department
Paisii Hilendarski University of Plovdiv
24, Tsar Asen St., 4000 Plovdiv, Bulgaria